

מסדה

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת וישלח תשפ"ג (שנה ו' גליון 136)

הקדמת הרמב"ן לפרשה

נכתבה הפרשה הזאת, להודיע, כי הציל הקב"ה את עבדו, וגאלו מיד חזק ממנו, וישלח מלאך ויצילהו. וללמדנו עוד, שהוא לא בטח בצדקתו, והשתדל בהצלה בכל יכולתו. ויש בה עוד רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחז בדרכו של צדיק, שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפלה, לדורון, ולהצלה בדרך מלחמה, לברוח ולהנצל. וכבר ראו רבותינו ז"ל הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר. [להלן לב, ט - לג]

יש להבין מה שכתב רבינו הרמב"ן שיש לנו ללמוד מאבינו יעקב לברוח ולהנצל, והרי זה מושכל ראשון אצל כל אדם, ומכע ראשון (אינסטינקט) אצל כל בעל חיים, לברוח מן הסכנה ולהנצל. ונראה בכונתו לומר שנלמד מיעקב אבינו שלא להמנע מלברוח בטענה כי הרי הכל בגזירת עליון, ואין ביד האדם לברוח מן הגזירה, ואם נגזר עליו שלא להנצל לא תועיל לו הבהירה, ואם נגזר עליו להיות אין הוא צריך לברוח, ולא עוד אלא יהיה אסור לו לברוח כי מראה בזה כאילו יש לאדם יכולת נגד גזירת עליון. לזה כותב רבינו הרמב"ן שאין הדבר כן, אלא אדרבה הרי יש לנו ללמוד מיעקב אבינו שהזמין עצמו למלחמה ולא מנע עצמו ממנה בטענת גזירה. [ושנינו במסכת בבא קמא פה. "ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", ומבאר רש"י: "ולא אמרינן רהמנא מודי ואיהו מסי". ועי"ש בתוס'] ובביאור הגר"א [משלי יא ח בהערה] כתב: "בעת המלחמה צוה הקב"ה מי האיש אשר נטע כרם וכו' יחזור לביתו. וידוע שהכל הוא בידי שמים, אם נכתב לו שימות אותה שנה מה יועיל לו אם יחזור לביתו. ואם נכתב בספר החיים, גם כי ישאר בחיים חיותו. אבל העניין הוא שיש מול כללי של אומה או של המדינה ויש מול יחידי ומפני זה ציוה להחזירו מן המלחמה שלא ילכד במול הכללי". [יעקב אפרים]

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אַחִיו אֲרָצָה שְׁעֵיר שְׂדֵה אֲדָוִם. [לב, ד]

ועל דעתי גם זה ירמוז, כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים, [ספר החשמונאים א ח] ומהם שבאו ברומה (כך כותב רבינו בויקרא כו טז) והיא היתה סיבת נפילתם בידם, וזה מוזכר בדברי רבותינו ז"ל [עבודה זרה ח: n] ומפורסם בספרים.

וַיֵּצֵא אֹתָם לְאָמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדָנָי לְעֶשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גְּרִתִּי וְאַחֵר עַד עֵתָהּ. [לב, ח]

ודע, כי הכבוד הזה שהיה יעקב עושה לאחיו בחדתו לאמר אדני ועבדך, בעבור כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל הבכור כאלו הוא אביו, כאשר רמזה לנו גם התורה [כתובות קג.]. לרבות אחיך הגדול. והנה יעקב לקח בכורתו וברכתו, ועשו שוטם אותו עליהם, ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה היא אצלו כלום, וכי הוא נוהג בו בכבוד כאב, להוציא את המשטמה מלבו.

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעֵם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבְּקָר וְהַגְּמָלִים לְשְׁנֵי מַחֲנוֹת. [לב, ח]

והנראה בעיני בעניין הזה, כי עשו לא קבל השלוחים כהוגן, ולא השגיח עליהם. ואולי לא היו לפניו, כי לא נתן רשות שיבאו לפניו וידברו עמו כלל, כי היה הכתוב מספר, ששאל להם מה שלום אחי ומה ענינו ועניני ביתו ובניו, וקראו לו בשלמו, ואמרו לו, כי אני הולך לראותו. והם היו מגידים כן ליעקב. והכתוב לא סיפר שיאמרו השלוחים דבר בשם עשו, אבל עברתו שמורה בלבו, ולעשות לו רעה היה הולך בחיל הזה.

והנה השלוחים חקרו במחנה, וידעו כי הוא הולך לקראת יעקב. וזה טעם "וגם" כי אמרו באנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דבר ולא שלח לך דברי שלום, וגם הולך לקראתך בזרוע וחיל ולכך הוסיף לו פחד על פחדו, ויירא יעקב מאד ויצר לו.

וכך אמרו רבותינו [בראשית רבה עה ז] כי השלוחים הכירו בו שנאה, אמרו "באנו אל אחיך אל עשו אתה נוהג בו כאח והוא נוהג עמך כעשור". אבל בסוף כאשר ראה הכבוד הגדול שעשה לו יעקב ואשר השפיל עצמו לפניו שהשתחוה ארצה שבע פעמים מרחוק עד גשתו אליו, נכמרו רחמיו, וחשב כי הוא מודה בבכורתו ובגדולתו עליו כאשר פירשתי (לעיל בפסוק ה), והתנחם בזה, כי הלבבות לה' המה לכל אשר יחפוץ יטה אותם.

וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִקְהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לַפְּלִיטָה. [לב טו]

על דרך הפשט, אמר זה באולי, כי אמר אולי ינצל המחנה האחד, כי בהכותו האחד יברחו האחרים, או תשוב חמתו, או תבא להם הצלה מאת השם. וכן אמרו בבראשית רבה (עו ג) למדתך תורה דרך ארץ, לא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת. ורש"י כתב: והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו, כי אלחם עמו. התקין עצמו לשלשה דברים, לתפלה ולדורון ולמלחמה. וראיתי במדרש [קהלת רבה ט יח] מה עשה, זיינם מבפנים והלבישם בגדים מבחוץ, והתקין עצמו לשלשה דברים, וכן עיקר. והכונה בזה, כי יעקב יודע שאינו זרעו כלו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים. וגם זה ירמוז, שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד מהם גוזר בארצו על ממונו או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפליטים. וכך אמרו בבראשית רבה (עו ג), אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו, אלו אחינו שבדרום, והיה המחנה הנשאר לפלטה אלו אחינו שבגולה, ראו כי גם לדורות תרמוז הפרשה.

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶצִּיגָה נָא עִמָּךְ מִן הָעָם אֲשֶׁר אֵתִי וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה אֲמַצָּא חַן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי. [לב טז]

ורבותינו ראו עוד בזה עצה, אמרו [בראשית רבה עח טו] רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא וכי (רבי ינאי כשהיה הולך לרומי אצל המלכות היה מתבונן בפרשה זו), קבלה בידם שזו פרשת גלות, כשהיה בא ברומה בחצר מלכי אדום על עסקי הצבור, היה מסתכל בפרשה, ללכת אחרי עצת הזקן החכם, כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו, ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללותו, שאין מקרבין אלא להנאת עצמן, ומפקירין ממונו של אדם.

מהר"ל מציין את דברי הרמב"ן הללו להלכה ולמעשה [ספר מהר"ל מנהגים, ליקוטים אות כג]: "מהר"ל סגל היה אומר לפרנסי הקהל מתי שיש להם להתוועד בפני העירונים או מרם ולכו יקראו פרשת וישלח יעקב עד במאה קשיטה וכן הוא בספר נחמני (הרמב"ן) שהעיד על רבנו הקדוש מתי שהלך לפני הקיסר היה קורא הפרשה הנזכר מקודם. ויהי פעם אחת היה דבר קיסר נחויץ והלך לציוויו במהירות ולא קרא, וכשבא לחזור זכר אחריתו והיה מבקש את פני הקיסר להניח את עבדיו ללוותו לביתו, סוף דבר לא הועיל הלוויה וקפצו עליו ליסטים ונטלו מה שבידו והיה תולה כמה שלא קרא הפרשה הנזכרת". יש ללמוד הידוי מדבריו, מתוך שתלה כמה שלא קרא בפרשה ללמדנו שקריאת הפרשה היא לא רק בתורת עצה, אלא גם מועילה באופן סגולי.

וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׂכָם וְאֵת חַמּוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיִּדְבְּרוּ אֲשֶׁר טָמְא אֶת דִּינָה אֶחָתָם. [לב יג]

יש כאן שאלה, שהדבר נראה כי ברצון אביהם ובעצתו ענו, כי לפניו היו והוא היודע מענם כי במרמה ידברו, ואם כן, למה כעס. ועוד, שלא יתכן שיהיה רצונו להשיא את בתו לכנעני אשר טמא אותה. והנה כל האחים ענו המענה הזה במרמה, ושמעון ולוי לבדם עשו המעשה, והאב ארר אפס לבדם.

והתשובה כי המרמה היתה באמרם להמול להם כל זכר, כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר, ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כלם נמולים יבאו ביום השלישי בהיותם נואשים ויקחו את בתם מבית שכם, וזאת עצת כל האחים וברשות אביהם. ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל העיר.

ויתכן שהיה הכעס ליעקב שארר אפס על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו, והראוי להם שיהרגו שכם לבדו. וזהו מה שאמר הכתוב ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם, כי כולם הסכימו לדבר לו במרמה בעבור הנבלה שעשה להם.

ורבים ישאלו ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי. והרב השיב בספר שופטים (רמב"ם הלכות מלכים ט ד) ואמר שבני נח מצווים על הדינין, והוא להושיב דיינין בכל פלך ופלך לדון בשבע מצות שלהן, ובן נח שעבר על אחת משבע מצות נהרג בסיף. ראה אחד שעבר על אחת מהן ולא דנוהו להרגו, הרי זה הרואה ינהג בסיף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה. שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו, ולא דנוהו.

ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן, היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד מהם למה כעס על בניו ואירר אפס אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלקים והצילם. ועל דעתו הדינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושה ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהם אם גנבו ועשק או אנס ופתה בתו של חבירו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן. ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו (סנהדרין נו.) אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו, וכן דרך הגמרא בסנהדרין (נט ב).

הקשה ה"רן למה לא הרגום ביום הראשון למיתתם, שאו פשוט שהם יותר מסכנים והלשים? כותב ליישב "החתם סופר" (הידושים למסכת שבת קלד:) על פי מה שכתב רבנו הרמב"ן כאן: כי הטעם שיעקב אבינו כעס על שמעון ולוי היה כי טמא הייתה גירותם שלימה. וצריך לומר שגם שמעון ולוי הסתפקו בזה ועל כן בחנו אותם בזה שאם הייתה גירותם שלימה בודאי לא יאונה להם כל מכשול על ידי המילה ושלוחי מצוה אינם נזוקין. אבל את זה אי אפשר היה לברר ביום הראשון למילה, משום שאו שכיה ההיזק וכבר שנינו (במסכת פסחים פרק ראשון), "היבא דשכיחא היזקא שאני", ולכן המתינו ליום השלישי שאז ההיזק כבר אינו שכיה כל כך, ואם הייתה גירותם לשם שמים, "שומר מצוה לא ידע דבר רע" [קהלת ה, ד], כאשר ראו שהם כואבים, הבינו שלא נתגירו לשם שמים ולא היו ראוים להצלה...

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן
להערות הארות הנצחיות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM
הגלין חוקרש: לע"נ: רבי אליעזר ב"ר חזקיה זצ"ל ומרת מרים בת רבי יעקב ז"ל